

УДК 336.22.:65.01

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ ПІДПРИЄМСТВА

Півняк Ю.В.

Наведено методичний підхід щодо оптимізації податкових платежів підприємства, метою діяльності якого є одержання максимального прибутку у визначеному періоді, через застосування цільової функції споживання підприємства.

Ключові слова: *прибуток, податкові платежі, оптимізація, депозит, норма прибутку, податок на прибуток*

Проблема оптимізації податкових платежів стосується як держави, так і суб'єктів господарювання. Сумарний обсяг підприємницького капіталу визначає рівень національного багатства [1, с.91]. Тому держава має не перешкоджати намаганням підприємств накопичувати власний капітал для подальшого розвитку бізнесу. Стосовно підприємства оптимізація податкових платежів може бути пов'язана з визначенням максимальної частки доданої вартості, яку воно може вилучати за рахунок сплати податків. Виходячи з цього, метою статті є розробка методичних підходів щодо визначення оптимальної величини податкових платежів підприємства.

Очевидно, якщо всі ставки податків дорівнюють нулю, то сума податків, що сплачуються також дорівнює нулю. Якщо ж встановити такі податкові ставки, що весь отриманий суб'єктами господарювання доход піде на сплату податків, то, зібравши значну суму податків відразу ж після встановлення таких ставок, у подальшому держава не зможе одержувати податкові доходи з таких причин: по-перше, підприємства не будуть мати прибутків і, як наслідок, перестануть розвиватися, не зможуть замінити зношене обладнання і через деякий час будуть виробляти все менше продукції; по-друге, різні підприємства мають різну норму прибутку. Отже, при збільшенні податкових ставок росте число підприємств, яким не вигідно виробляти продукцію, бо в результаті вони виробляють не прибуток, а збитки. Ці підприємства цілком вибувають з виробництва, а значить, не платять податків і по-третє, інвестори (фізичні і юридичні особи) будуть вкладати кошти в економіку тільки в тому разі, якщо капітал приносить прибуток. У протилежному разі кошти будуть вилучатися з економіки (за рахунок продажу підприємств або їхньої зупинки), у результаті чого різко скоротиться виробництво навіть на підприємствах, які мають хоча й невеликі, але позитивні фінансові результати своєї діяльності.

Для вирішення завдання оптимізації суми податків, які може сплачувати підприємства, приймаємо, що метою діяльності такого підприємства є одержання прибутку, що споживається. Тому для порівняння різних варіантів розвитку підприємства можемо використати цільову функцію споживання підприємства L ($C_{n1}, C_{n2}, \dots, C_{nn}$), яка залежить від величини $C_{n1}, C_{n2}, \dots, C_{nn}$ (споживання підприємства на n послідовних рівних відрізках періоду прогнозування t) [2, с.237].

Цільова функція L буде зростати і зменшуватися разом з добутком ($C_{n1}, C_{n2}, \dots, C_{nn}$). А максимум критерію L буде досягатися при тому варіанті розвитку підприємства, для якого цей добуток буде максимальним. Тому як критерій оптимальності для динамічного розвитку підприємства доцільно застосовувати мультиплікативну цільову функцію, що дорівнює добутку споживання у різні моменти часу:

$$L(C_{n1}, C_{n2}, \dots, C_{nn}) = C_{n1} * C_{n2} * \dots * C_{nn} . \quad (1)$$

Таким чином, оцінювати результати податкової політики можна за допомогою мультиплікативного критерію оптимальності споживання підприємства на n послідовних рівних відрізках інтервалу прогнозування t .

Значення мультиплікативного критерію (L) буде мати значення близьке до нуля як при дуже високих, так і при дуже низьких податкових ставках.

$$L = ПОД_1, ПОД_2, \dots, ПОД_n , \quad (2)$$

де $ПОД_1$ - сплачена підприємством сума податків у початковий момент прогнозування,
 $ПОД_n$ - аналогічна сума через певний інтервал часу.

Це означає, що повинна існувати оптимальна величина податкових платежів, при якому критерій L буде максимальним. Задача по знаходженню максимального рівня податків може бути вирішена, виходячи з припущення, що всі податки замінюються одним податком на прибуток. Реальність даного припущення базується на тому, що для вирішення поставленої задачі є несуттєвим розподіл податків по структурі підприємства. Важливе значення має оптимально можлива сума податкових платежів незалежно від того, які саме податки цю суму складають. Зрозуміло, що кінцева сума податків, сплачена через рік, буде залежати від розподілу податків по структурі підприємства, однак для визначення оптимального рівня оподаткування цією залежністю можна знехтувати, оскільки вона тільки корегує діяльність підприємства, але не визначає її, тоді як величина суми податків, що сплачуються підприємством, обумовлює можливості продовження діяльності або її зупинки.

Також реальність даного припущення зумовлена тим, що в кінцевому рахунку джерелом податків виступає додана вартість, а прибуток - це основна її складова. Якщо після сплати податків він виявиться від'ємним, то це можна інтерпретувати, як виплату сукупного податку на прибуток зі ставкою більше 1. Таким чином, податок на прибуток дозволяє врахувати всі ситуації, у яких може опинитись підприємство при сплаті податків.

Крім того, припустимо, що метою діяльності підприємства є одержання прибутку, а тому його зменшення за рахунок податків показує, якою мірою податки знижують ефективність підприємства в досягненні мети його функціонування і привабливості для інвесторів. Таким чином, подання всіх податків у вигляді податку на прибуток дозволяє більш просто проаналізувати вплив податків на динаміку підприємства і на політику інвесторів.

З означених причин податок на прибуток виявляється найбільш зручним при спрощеному моделюванні впливу податків на діяльність підприємства і політику інвесторів, а саме ці два фактори визначають розвиток підприємства і його оподаткування через певний проміжок часу.

Припустимо також, що увесь прибуток підприємства, що одержується, спрямовується на розвиток. Це припущення дещо спрощує реальну ситуацію, оскільки звичайно частка прибутку спрямовується на споживання. Однак цей факт не є вирішальним для визначення суми податкових платежів, тому ним можна знехтувати, вважаючи, що увесь фонд споживання формується шляхом нарахування заробітної плати.

Далі приймемо, що сумарний капітал підприємства може змінюватися не тільки за рахунок прибутку, що інвестується, але й за рахунок притоку або відтоку капіталу зовнішніх інвесторів. Величина капіталу, що інвестується, за рік лінійно залежить від середньої величини норми чистого прибутку, отриманого підприємством за рік, а якщо середня норма річного чистого прибутку близька до нуля, то підприємство припиняє діяльність, а значить, вартість (капітал) діючого підприємства наближається до нуля.

Під зовнішніми інвесторами (у відмінну від внутрішніх інвесторів - підприємців, що інвестують отриманий прибуток) розуміються іноземні інвестори, які вкладають гроші в підприємство даної країни, а також фізичні і юридичні особи цієї країни (громадяни, банки, різні недержавні фонди тощо), які мають грошові кошти і самостійно визначають, як ними розпорядитися.

Зрозуміло, що при більш коректному дослідженні зв'язку між нормою прибутку і потоком інвестицій потрібно задаватися більш складною функцією, ніж лінійна залежність, бо відтік інвестицій більше залежить від норми прибутку, ніж приток, оскільки:

- якщо норма прибутку підприємства падає нижче банківського відсотка на депозит, то інвесторам не має сенсу фінансувати це підприємство, а краще покласти гроші в банк. Якщо ж норма прибутку підприємства висока, то вигідність його фінансування менш очевидна, ніж невикладність при низькій нормі прибутку, оскільки інвестиції пов'язані з ризиком;
- при високих нормах прибутку приток інвестицій повинен виходити на насичення, оскільки обмежені як обсяг вільних коштів інвесторів, так і можливості освоєння інвестицій національною економікою.

Вирішення задачі оптимізації суми податків приводить до такого результату: оптимальна ставка сукупного податку (OS_{pod}), наведеного у вигляді податку на прибуток може бути визначена за формулою

$$ОС_{под} = 0,67 * (1 - \frac{СНЗб}{СНн}), \quad (3)$$

де СНЗб - середній по підприємству рівень норми чистого прибутку, при якому його функціонування за рік повністю зупиняється;

СНн - поточна величина середньої річної норми прибутку (без сплати податків) підприємств даної галузі.

Оскільки в нормальному економічному стані величина СНЗб близька до нуля, а величина СНн істотно більше нуля, то другим множником в формулі 3 при грубому аналізі можна знехтувати. Це означає, що для збереження підприємства величина ОС_{под} не повинна перевищувати 0,67 (при ОС_{под} = 0,67 у кращому разі розвитку підприємства немає, а в гіршому - відбувається його спад) [2, с.120].

Якщо позначити через ЧП_{дв} частку, яку складає середній прибуток підприємства (без відрахування будь-яких податків) від середньої доданої вартості, а через СС_{под} - ставку сукупного податку, наведеного у вигляді виплати частини доданої вартості, - тоді формулу 3 можна подати у вигляді

$$СС_{под} = 0,67 * ЧП_{дв} * (1 - \frac{СНЗб}{СНн}). \quad (4)$$

Якщо припустити, що прибуток без відрахування податків становить у середньому близько половини доданої вартості (ЧП_{дв} = 0,5), то отриманий результат означає, що максимальним для підприємства є рівень 30-35% доданої вартості, що також співпадає з висновками В. Юринця і С. Лондаря [3, с.30] та С. Есипова [4, с.36]. Якщо сукупна ставка податків на підприємство така, що сума податків, що сплачується, більше означеної величини, то в найближчій перспективі це призведе до гальмування розвитку такого підприємства і в результаті до різкого зменшення суми податків, що збираються.

Якщо позначити через ЧП_і=0 рівень середньорічного чистого прибутку підприємства, при якому буде відсутній сумарний потік зовнішніх інвестицій в підприємство і інвестицій з прибутку підприємства, тобто ЧП_і=0 - це такий рівень середньорічного чистого прибутку, при якому припиняється розвиток підприємства. То для розрахунку цієї величини також можна використати формулу

$$ЧП_{і} = 0 = \frac{Вден}{1 + Вден}, \quad (5)$$

де Вден – середня (по національній економіці) величина банківського відсотка на депозит [2, с. 121].

Таким чином, обсяг діючого капіталу підприємства буде збільшуватися, якщо середня норма чистого прибутку підприємства буде перевищувати рівень ЧП_і=0. Тобто, якщо річна норма середнього по країні банківського відсотка на депозит становить 0,07, то сукупний рівень податків повинен бути таким, щоб середня по підприємству річна норма чистого прибутку підприємства була хоча б не менша за 0,065. В Україні у 2003 р. річна норма середнього банківського відсотка на депозит становила 0,08, а рентабельність операційної діяльності промислових підприємств - 0,033, а у 2004 р. ці показники відповідно становили 0,078 та 0,047 [5, с. 61, 68]. Якщо за формулою (5) розрахувати рівень середньорічного чистого прибутку підприємств, то він повинен складати 0,0741 у 2003 р. та 0,0724 у 2004 р. Як бачимо, фактичний рівень прибутковості, наведений у офіційному статистичному щорічнику України за 2004 р. не відповідає розрахованим показникам.

Зв'язок середньої норми чистого прибутку підприємства, при якій припиняється його розвиток, з банківським депозитним відсотком пояснюється тим, що при меншій, ніж банківський відсоток нормі чистого прибутку, інвестори не будуть вкладати кошти у виробництво, а покладуть їх в банк. Величина ЧП_і=0 інколи може бути дещо нижчою за банківський відсоток на депозит через те, що підприємства можуть інвестувати увесь отриманий прибуток, а тому можуть своїми інвестиціями компенсувати невеликий відтік капіталу зовнішніх інвесторів.

ВИСНОВКИ

Отже, відсутність у фінансовій практиці України загальноприйнятих підходів і методик визначення податкового навантаження, його прогнозування призвела до надмірного оподаткування як суб'єктів господарювання. Сучасні форми оподаткування повинні відповідати демократизації процесів, що відбуваються, тобто окрім чисто фіскальної набувати стимулюючої ролі. Для відновлення інтересу до продуктивної праці необхідно реформувати податкову систему відповідно до узвичаєних принципів шляхом підвищення стимулюючої ролі податків для підприємств. Податкова система повинна бути побудована так, щоб збільшення виробництва й обсягу продажів приводило до зниження податку на одиницю продукції, а збільшення надходжень до бюджету відбувалося не за рахунок збільшення кількості податків і ставок оподаткування, а за рахунок збільшення маси прибутку в господарюючих суб'єктів і підвищення доходів громадян.

Вважаємо доцільним застосування показника податкового навантаження окремо для підприємства, громадян і в цілому для держави. Відповідно повинні бути розроблені методики його визначення. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що податкове навантаження на підприємства не повинно переважати той рівень (30-35% доданої вартості), при якому ринкові відносини (у тому числі механізм приватних інвестицій) дозволяють економіці інтенсивно розвиватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатин Ю.В. Швандар В.А. Производство прибыли: Учеб. пособие для вузов. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 256 с.
- 2.. Кугаенко А.А., Белянин М.П. Теория налогообложения: 2-е изд.; перераб. и доп. – М.: «Вузовская книга», 1999. – 344 с.
3. Юринец В., Лондар С. Влияние налоговой политики на отрасли экономики // Бизнес Информ. – 1999. - №5-6. – С.49-52.
4. Есипов С. Общий уровень налогообложения // Бизнес Информ. - 1997. - № 1. - С.35-36.
5. Статистичний щорічник України за 2004 рік /Держкомстат України; За ред. О.Г. Осауленко. - К.: Видавництво «Консультант», 2005. – 591 с.